

Giá trị lý luận và thực tiễn trong tác phẩm “Bài ca sư phạm” của A.X.Makarenko

Lê Thị Thu Hà^{a*}

^a Trường Đại học Tân Trào

*Email: lethithuhasptq@gmail.com

Thông tin bài viết

Ngày nhận bài:

31/8/2018

Ngày duyệt đăng:

10/9/2019

Từ khóa:

Bài ca sư phạm;

A.X.Makarenko;

lý luận giáo dục;

quan điểm giáo dục;

thực tiễn giáo dục

Tóm tắt

Anton Xemionovich Makarenko là nhà lý luận và thực tiễn xuất sắc của nền giáo dục xã hội chủ nghĩa. Ông đã vận dụng sáng tạo lý luận Macxit vào thực tế để rút ra những kinh nghiệm làm phong phú cho lý luận giáo dục xã hội chủ nghĩa nói riêng và giáo dục nhân loại nói chung. "Bài ca sư phạm" là một trong những tác phẩm tiêu biểu của A.X.Makarenko. Tác phẩm chứa đựng ý nghĩa giáo dục to lớn, đồng thời là một bài ca hiện thực, trữ tình, ca ngợi sức mạnh tốt đẹp của tập thể, mối quan hệ giữa lợi ích cá nhân với lợi ích tập thể, lợi ích của toàn xã hội.

1. Đặt vấn đề

Trong chương trình “Lịch sử giáo dục” của các trường sư phạm, Makarenko được coi là nhà giáo dục xuất sắc của nền giáo dục xã hội chủ nghĩa. Đã có nhiều luận án được bảo vệ và hàng ngàn bài báo viết về ông và quan điểm giáo dục của ông, song vẫn chưa khai thác hết giá trị ông để lại cho nhân loại. Ở nhiều nước, kể cả các nước tư bản tiên tiến cũng có nhiều tổ chức tiến hành nghiên cứu và vận dụng kinh nghiệm giáo dục của Makarenko để giải quyết những vấn đề thực tiễn giáo dục đặt ra. Ở Việt Nam, lý luận giáo dục của Makarenko đã được phổ biến rộng rãi trong các trường sư phạm, trong các cơ quan nghiên cứu... Lý luận và kinh nghiệm của Makarenko đã và đang được vận dụng rất sáng tạo vào quá trình giáo dục con người xã hội chủ nghĩa Việt Nam những năm trước đây cũng như trong sự nghiệp đổi mới hiện nay.

Bài ca sư phạm là một trong những tác phẩm xuất sắc của Makarenko: từ đầu đến cuối cuốn sách sáng lạn một tinh thần trào lộng và một niềm vui sống, sự khác biệt giữa các tính cách và cái thú vị của từng chương, từng đoạn, nó làm cho ta say sưa vì lời văn

đẹp, xúc động lòng ta, khiến ta rung cảm mạnh mẽ cùng các nhân vật (GS.TSKH Mêđinxki). Đó là một bài ca hiện thực, trữ tình, ca ngợi sức mạnh tốt đẹp của tập thể, của mối quan hệ hài hòa giữa lợi ích cá nhân với lợi ích tập thể và lợi ích của toàn xã hội.

Thực tế giảng dạy và nghiên cứu cho thấy, trong một tiết dạy có những ví dụ mang màu sắc văn học nghệ thuật đồng thời lại có nội dung giáo dục sâu sắc thì sẽ làm cho bài học sinh động và hấp dẫn hơn, người học có cảm giác thoải mái, dễ tiếp thu hơn và nhớ lâu hơn và người dạy cũng vững tin hơn vào những điều mình nói bởi những vấn đề lý luận được làm sáng tỏ bởi thực tiễn sinh động sẽ trở nên có trọng lượng và có sức thuyết phục cần thiết.

2. Nội dung

2.1. Thân thế và sự nghiệp của A.X.Makarenko

Anton Xemionovich Makarenko sinh năm 1888, tại thành phố Belopolie tỉnh Kharkov trong một gia đình thợ sơn của Xưởng đường sắt. 5 tuổi ông đã biết đọc, biết viết. Năm 12 tuổi, Makarenko đã vào học trường Cao đẳng tiểu học. Năm 1905, ông về dạy học ở một trường ngay trong công xưởng của cha mình ở

thị trấn Kriukôvô tỉnh Pôntapxki. Có thể coi đây là cuộc thí nghiệm đầu tiên của ông về sư phạm. Môi trường đó đã hình thành ở ông nhân sinh quan và thế giới quan tiến bộ là tiền đề hình thành những quan điểm giáo dục tiên tiến của ông sau này. Năm 1914, Makarenko vào học trường sư phạm Pôntava. Trong quá trình học tập, ông đã trình bày những bản báo cáo về sư phạm rất đặc sắc. Khi tốt nghiệp (năm 1917), ông đã được thưởng huy chương vàng. Sau đó, ông trở về dạy học ở thành phố quê hương. Từ năm 1918, Makarenko bắt đầu tổ chức trong trường học của mình những hoạt động sư phạm như câu lạc bộ, phòng đọc sách và hội phụ huynh học sinh...

Năm 1920, do tình hình phân cách mạng trong nước và sự can thiệp của nước ngoài, đất nước Xô Viết bị tàn phá dữ dội. Trên các toa tàu, đầu đường, xó chợ... xuất hiện rất nhiều trẻ em vô thừa nhận, chúng phá phách ở khắp nơi, nạn trộm cắp, cướp bóc, mại dâm rất trầm trọng. Một vấn đề được đặt ra cấp bách là làm sao cứu vớt được những thanh thiếu niên bị xã hội cũ đẩy xuống vũng bùn tội lỗi ấy, giáo dục lại họ, trả lại họ cuộc sống bình thường, làm sao cho họ có thể tham gia tích cực vào việc xây dựng xã hội mới? Makarenko là người đầu tiên được chính quyền Xô Viết trao cho việc đó. Tháng 9 năm 1920, Makarenko được giao giám đốc trại cải tạo Poltava sau này lấy tên là "Trại lao động Gorki". Năm 1927, ông kết hợp trại Poltava với một trại cải tạo khác ở Kharkov "nổi tiếng" ở Ukraina như là nơi tập trung những kẻ trộm và trẻ em lang thang hư nhất lấy tên là Công xã Zeczenxki. Công xã này không chỉ có khả năng giáo dục các thiếu niên "khó khăn" trong quá trình lao động tập thể, mà còn là một cơ sở sản xuất có lãi, đem lại cho đất nước khi đó lợi nhuận khá lớn. Năm 1935, Makarenko về hẳn Mạc Tư Khoa làm công tác tổng kết những kinh nghiệm giáo dục của ông ở trại Gorki và Công xã Zeczenxki và ông làm nghề viết văn. Năm 1939, ông đột ngột qua đời vì bệnh đau tim.

Gần 30 năm hoạt động không biết mệt mỏi trong ngành giáo dục dưới chế độ mới, ông đã giáo dục lại cho Tổ quốc Xô Viết gần 3000 con người có tài, có đức, làm việc hầu hết trong các ngành kinh tế quốc dân. Nhà giáo dục vĩ đại của nước Nga đã để lại cho đời sau một di sản rất quý báu về giáo dục.

2.2. Tác phẩm "Bài ca sư phạm"

"Bài ca sư phạm" gồm 700 trang, 61 chương và gần 100 nhân vật. Nội dung tác phẩm rất giản dị: đó là những chuyện xảy ra trong một trại giáo dưỡng dành cho trẻ em hư, phạm pháp do chính Makarenko phụ

trách từ năm 1920. Những câu chuyện được người trong cuộc thuật lại vừa thấm đượm tình thương yêu con người, vừa nhuốm chất hài hước, hóm hỉnh, đưa chúng ta đến với một cuộc sống sinh động, nhiều mặt của "bầy trẻ" và nhiệm vụ khó khăn vất vả nhưng cũng đầy lí thú của một nhà sư phạm - người thầy giáo kiên trì lí tưởng giáo dục Cộng sản chủ nghĩa.

"Cần phải đào tạo con người mới theo cách mới" - đó là nguyên tắc giáo dục của người thầy lỗi lạc Makarenko. Không phải là "nhấn chìm" lũ trẻ với những lầm lạc trong quá khứ mà phải biết khơi dậy, thức tỉnh, động viên, ủng hộ những mầm mống của nhân phẩm chân chính, tốt đẹp. Phải có phương thức, biện pháp cụ thể để "thiết kế cái tốt" trong mỗi con người, đó là nội dung tác phẩm "Bài ca sư phạm".

Nổi bật trong tác phẩm là hình tượng người thuật truyện, cũng chính là người đã tổ chức, lãnh đạo trại trong suốt một thời gian dài. Đó là hình tượng một nhà sư phạm khiêm tốn, hóm hỉnh, nguyện hiến cả cuộc đời mình cho sự nghiệp giáo dục thế hệ trẻ. Những đoạn tái hiện sinh động từng sự kiện, những con người đan xen những lời phát biểu trực tiếp của tác giả về những quan điểm chính trị, giáo dục lúc nồng đượm tình thương yêu đối với con người, lúc tranh luận gay gắt với những quan điểm đối lập, tạp nên giá trị nghệ thuật đặc sắc của "Bài ca sư phạm", một trong những tiểu thuyết bàn về giáo dục xuất sắc nhất của văn học Nga thế kỷ XX.

2.3. Những quan điểm giáo dục cơ bản của A.X.Makarenko trong tác phẩm "Bài ca sư phạm"

2.3.1. Tính biện chứng của quá trình giáo dục

Công lao to lớn của Makarenko là việc phát hiện "Logic sư phạm" - đây chính là vấn đề bản chất của quá trình giáo dục, là vấn đề then chốt của toàn bộ quá trình giáo dục con người mới XHCN.

Theo Makarenko, lôgic sư phạm là sự giải quyết hợp lý, trọn vẹn, đồng bộ các yêu cầu phát triển toàn diện nhân cách, trí tuệ, tình cảm, nhận thức, ý chí, năng lực, thể chất, để mỗi người có khả năng tự điều chỉnh nhu cầu, hứng thú, nghĩa vụ, quyền lợi... của mình.

Makarenko khẳng định rằng: không có một khoa học nào có tính chất biện chứng hơn khoa học giáo dục con người, bởi lẽ con người là sống động, con người là sản phẩm của hoàn cảnh xã hội và tự nhiên, con người là tổng hòa của các mối quan hệ xã hội... Vì vậy, lôgic sư phạm chính là tìm ra cái quy luật bản chất hợp lý triệt để nhất để đem lại hiệu quả tối ưu của quá trình phát triển nhân cách.

Theo Makarenko, cái logic của quá trình sư phạm còn là quá trình tổ chức hợp lý hoạt động của học sinh tham gia vào cách mạng xã hội, lao động sản xuất... Giáo dục là làm sao hình thành cho mọi người ý thức sâu sắc rằng suy nghĩ, hành động phải hướng tới tập thể, tới thắng lợi thành công chung.

2.3.2. Chủ nghĩa nhân đạo và niềm lạc quan Xã hội chủ nghĩa

Makarenko đã tiếp thu và phát triển chủ nghĩa lạc quan XHCN, đồng thời đã biến nó thành một tư tưởng chỉ đạo toàn bộ quá trình hoạt động giáo dục thực tiễn, có thể nói đó là sợi chỉ đỏ xuyên suốt cuộc đời hoạt động giáo dục của ông. Theo quan điểm của Makarenko, nhân đạo và lạc quan là thương yêu con người vô hạn. Nhưng tình thương đó không phải là sự ban ơn, mà ngược lại thương, yêu, quý, trọng... và phải tạo điều kiện cho con người hoạt động và phát triển. Chủ nghĩa nhân đạo và lạc quan XHCN của Makarenko còn thể hiện ở niềm tin vào con người và khả năng tiềm ẩn, tin vào phẩm chất tốt đẹp của con người, tin vào tính năng động, hoài bão ước mơ con người muốn vươn tới ngày mai.

Theo Makarenko, hạt nhân của chủ nghĩa nhân đạo và lạc quan XHCN chính là ở chỗ tôn trọng và yêu cầu cao ở con người, vạch ra phương hướng, tạo điều kiện cho con người hoạt động, rèn luyện để tự khẳng định trong tập thể, trong xã hội. Chủ nghĩa nhân đạo còn là tính nghiêm khắc, sự không khoan nhượng đối với khuyết điểm lỗi lầm, của những hành vi sai trái, quy định của tập thể.

Chủ nghĩa nhân đạo và lạc quan có quan hệ biện chứng với nhau, nó thể hiện sâu sắc trong cái logic sư phạm giữa tình thương yêu - tôn trọng - tin tưởng - yêu cầu- nghiêm khắc giữa hoạt động của cá nhân và tập thể.

2.3.3. Nội dung giáo dục

2.3.3.1. Giáo dục lao động

Makarenko ủng hộ giáo dục lao động và sản xuất. Ông cho rằng, chính trong quá trình đó con người mới học được cách cư xử sâu sắc, tinh thần trách nhiệm của mình. Tầm quan trọng của giáo dục lao động chính là ở chỗ rèn luyện tính tổ chức, năng động, sáng tạo, tinh tỉ mỉ, chịu khó và kiên nhẫn, loại bỏ những thói ịch kỷ, cầu thả, lười biếng... Giáo dục lao động không nên hiểu chỉ là những bài lý thuyết về ý nghĩa của lao động, điều quan trọng là cung cấp cho học sinh những tri thức, những khái niệm về các quá trình lao động, đồng thời rèn cho các em có được những kỹ năng, có óc sáng tạo, có tinh thần trách nhiệm, có

năng suất cao trong lao động ở các dạng, các hình thức khác nhau. Nhất thiết giáo dục lao động và giáo dục lao động sản xuất phải tiến hành dưới hình thức tập thể, hoạt động tập thể và xuất phát từ mục đích vì tập thể, vì xã hội trong đó có cá nhân.

2.3.3.2. Giáo dục kỹ thuật tổng hợp kết hợp các mặt giáo dục khác

Giáo dục lao động và lao động sản xuất trong nhà trường nhất thiết phải kết hợp chặt chẽ với các quá trình giáo dục khác: giáo dục về thể chất, quân sự, thẩm mỹ, ..và đặc biệt là phải kết hợp với quá trình học tập hình thành nhân cách con người XHCN. Có thể bắt người ta lao động bao nhiêu tùy ý nhưng nếu không đồng thời giáo dục về chính trị và đạo đức, nếu không tổ chức cho người ta tham gia vào cuộc sống xã hội và cuộc sống chính trị thì thứ lao động ấy chỉ đơn giản là một quá trình trung tính, không đem lại kết quả giáo dục tích cực.

2.3.4. Phương pháp giáo dục

2.3.4.1. Phương pháp giáo dục song song

Phương pháp giáo dục song song là phương pháp nhà giáo dục sử dụng sức mạnh của dư luận tập thể nhằm điều chỉnh suy nghĩ, hành động của cá nhân hoặc một nhóm theo yêu cầu giáo dục.

Makarenko sử dụng phương pháp này trong 3 trường hợp:

- Thông qua đội ngũ tự quản.
- Tác động tới cả đội - tập thể cơ sở
- Những vấn đề nêu ra của nhà sư phạm không phải là yêu cầu trực tiếp với tập thể nào, mà chỉ là một mong muốn, một nguyện vọng, một đề xuất với phong trào chung.

Phương pháp giáo dục song song sẽ gây ảnh hưởng dây chuyền. Cá nhân tác động tới tập thể và ngược lại. Phương pháp này chỉ có thể sử dụng khi tập thể cơ sở đã phát triển, yêu cầu của nhà giáo dục luôn có một lực lượng nòng cốt sẵn sàng giúp đỡ thực hiện, có dư luận tập thể lành mạnh sẵn sàng ủng hộ phần tử tích cực và hành vi tích cực, đồng thời dư luận không tha thứ cho những ai xâm phạm đến truyền thống danh dự quyền lợi chung của tập thể. Và điều quan trọng là nhà sư phạm phải có uy tín, có kinh nghiệm, được tập thể tin yêu.

2.3.4.2. Phương pháp giáo dục bằng hệ thống viễn cảnh

Phương pháp giáo dục bằng hệ thống viễn cảnh là dựa trên yêu cầu của quá trình giáo dục, căn cứ vào nhu cầu của tập thể và cá nhân, xuất phát từ đặc điểm

của đối tượng, nhà giáo dục giúp cho tập thể xây dựng một hệ thống mục tiêu, một chương trình nội dung, kế hoạch giáo dục, hoạt động, tổ chức thực hiện để đạt tới những dự định đã vạch ra. Điều chủ yếu là nhà sư phạm phải biến dự kiến cá nhân hình thành mong muốn, thành phong trào của tập thể cơ sở để mỗi thành viên thực hiện một cách tự giác dưới sự điều khiển của đội ngũ tự quản.

Cơ sở khoa học của phương pháp giáo dục bằng hệ thống viễn cảnh chính là căn cứ vào đặc điểm ý thức của con người luôn luôn muốn cuộc sống tốt đẹp hơn. Makarenkô nói “Sự kích thích chân chính của cuộc sống con người là niềm vui ở ngày mai. Trong kỹ thuật giáo dục niềm vui đó là một trong những kích thích cực kỳ quan trọng của công tác giáo dục. Trước hết phải tổ chức niềm vui, gọi nó đến với cuộc sống.”

2.3.4.3. Phương pháp giáo dục bằng bùng nổ

Phương pháp giáo dục bằng bùng nổ là phương pháp mà nhà sư phạm dùng những tác động mạnh đặc biệt, bất thần tạo ra những chuyển biến về mặt tâm lý, điều chỉnh quá trình hưng phấn và ức chế để phá vỡ những suy nghĩ, thói quen, hành vi xấu, tạo ra những suy nghĩ, những tình cảm hành vi mới theo yêu cầu giáo dục.

Vấn đề quan trọng nhất của việc sử dụng phương pháp “bùng nổ” là chọn thời cơ chính xác, đúng lúc. Phải bắt chộp thời cơ. Phải xây dựng nội dung bùng nổ một cách hệ thống, liên tiếp, cường độ tác động mạnh theo một ý định.

Tóm lại, theo Makarenkô: không có một phương pháp giáo dục nào là vạn năng, vì vậy, cần kết hợp, vận dụng các phương pháp. Việc kết hợp các phương pháp trong giáo dục của ông cũng là cơ sở cho việc giáo dục ngày hôm nay.

2.3.4.4. Giáo dục bằng tập thể và thông qua tập thể

Quán triệt luận điểm của chủ nghĩa Mác- Lênin, Makarenkô cho rằng giáo dục tập thể trước hết phải là nội dung của giáo dục nhân cách XHCN, tức là thông qua toàn bộ quá trình giáo dục, giáo dưỡng trong và ngoài nhà trường hình thành ở thế hệ trẻ ý thức, tinh thần tập thể, năng lực, thói quen sống, lao động học tập, hoạt động không phải vì cá nhân mà vì quyền lợi của tập thể, của người khác, của tổ chức và của nhân dân.

Tập thể là môi trường, phương tiện giáo dục: Đối với Makarenkô, quan hệ tập thể là quan hệ xã hội trực tiếp tác động đến sự hình thành nhân cách thế hệ trẻ.

Theo ông, “cái quyết định trong công tác giáo dục không phải là phương pháp của một giáo viên riêng lẻ, thậm chí không phải là phương pháp của cả một trường mà là sự tổ chức nhà trường, tổ chức tập thể và tổ chức quá trình giáo dục”. Giáo dục tập thể nghĩa là công tác tổ chức giáo dục không hướng vào từng cá nhân riêng lẻ mà phải tổ chức toàn bộ hoạt động của tập thể học sinh. Điều này có nghĩa là nhà sư phạm không chạy theo một vài em chậm tiến hoặc chỉ quan tâm đến những phần tử tiên tiến mà phải tổ chức hợp lý mối quan hệ hoạt động của mỗi tập thể và giữa các tập thể học sinh trong một trường và nhà trường với các tập thể xã hội khác.

2.4. Một số thực tiễn giáo dục tiêu biểu trong tác phẩm “Bài ca sư phạm”

Mỗi câu chuyện, mỗi sự kiện hay hiện tượng giáo dục có trong tác phẩm “Bài ca sư phạm” đều là những ví dụ sinh động nhằm minh họa cho những nguyên lý giáo dục, nguyên tắc giáo dục, phương pháp giáo dục hay hình thức tổ chức giáo dục mà nhà trường XHCN của chúng ta hiện nay đang vận dụng. Ví dụ như: “Những trại viên đầu tiên”, “Vôlôkhốp trực nhật”, “Đánh trại viên Rađôrôp”, “Đĩa cá của Taranét”, “Vụ án Burun”, “Chiếm lĩnh đường cái”, “Bảo vệ rừng”, “Bắt rượu lậu”, “Michiaghin và lí thuyết ăn cắp của nó”, “Đọc chuyện, chiếu phim và hoạt động sân khấu”, “A.X.Makarenko diễn kịch”, “Phải bỏ qua quá khứ”...và còn nhiều chuyện khác nữa.

Câu chuyện 1: “Hoạt động sân khấu”

Trong mùa đông, trại lao động Gorki trình diễn độ 40 vở kịch. Trại cho lên sân khấu toàn những vở kịch lớn bốn hay năm hồi: “Dưới đáy”, “Thời thơ ấu”, “Máy móc nổi loạn”, “Hôn lễ”... Loại nghiêm túc nhất, thường là đập theo kịch mục của những rạp hát ngoài tỉnh.

Ngay từ buổi trình diễn thứ ba, danh tiếng sân khấu của trại đã lan truyền đi xa quá làng Gônxapopka. Nông dân các làng kéo đến từ làng Piregopka, Glabinopka Babiítsepka, Gônđu, Vexti, Xtôrovoie, từ các trại ấp, công nhân ngoại ô thành phố, anh em hoà xa từ các nhà máy ga, nhà máy xe lửa và không bao lâu đến cả thị dân cũng đến trại.

Cứ đến ngày thứ bảy người ta thấy từ sau bữa ăn sáng, xe pháo của khán giả từ xa đến vây đóng kín chung quanh nhà kho trong sân khấu. Họ mang theo những món ăn chuẩn bị cho cuộc đi chơi xa vì nghệ thuật. Hơn thế nữa, họ còn giành một phần các món ăn ấy để thiết đãi các trại viên. Và những ngày diễn kịch

đó đôi khi trại trở nên tấp nập như những buổi chợ phiên thực sự.

Khi đầu còn vào cửa tự do, nhưng rồi không bao lâu, phòng rạp không chứa hết khách ham chuộng nghệ thuật nữa. Bấy giờ phải đặt ra vé, phân phối trước cho các chi bộ Kôm-xô-môn, các xô viết thôn, các vị đại diện ở khắp nơi. Trại yêu cầu các khán giả ngồi xem phim trong rạp không được cắn hạt quỳ và trại không nhận bất cứ ai nồng mùi men rượu.

Lúc đầu trại chỉ có một tổ kịch, sau đó Hội đồng đội trưởng quyết định toàn trại tham gia biểu diễn.

Cứ ngày chủ nhật, Hội đồng đội trưởng họp công bố vở và các vai; trại viên đăng ký vai và các đội được thành lập. Đội nào cũng mang số 6 và thành lập chỉ trong một thời gian một buổi biểu diễn mà thôi. Các đội đó như sau:

- Sáu “diễn”: diễn viên
- Sáu “khán”: khán giả
- Sáu “phục”: y phục
- Sáu “ấm”: lò sưởi ấm
- Sáu “trang”: trang trí
- Sáu “sáng”: ánh sáng
- Sáu “quét”: quét dọn
- Sáu “động”: tiếng động
- Sáu “màn”: phòng màn
- Sáu “sân”: sân khấu...

Cách tổ chức như vậy luân phiên nhau làm đủ mọi công việc của một buổi diễn, tất nhiên đã lưu ý đến chú thích và khuynh hướng cá nhân, song không phải bao giờ cũng chiếu cố được như vậy; và thường có chuyện kêu ca của trại viên: tại sao cho tôi vào đội Sáu “diễn”, cả đời tôi có đón kịch bao giờ đâu? Tất nhiên, hẳn liền được trả lời rằng: Sao lại có chuyện dân quê vớ vẩn thế nhỉ? Người nào mà chẳng có lần đầu tiên lên sân khấu.

Trong số các trại viên, những tay làm nổi sân khấu nhà là: Piot, Karavanop, Vetkhopxki, Butzai, Vetsonep, Zadorop, Lépsnko, Kutlaty, Kovan, Glaize, Zapov và Marutxia. Còn A.X.Makarenko không chỉ là một diễn viên danh tiếng mà còn là một đạo diễn có tài của trại.

Trên đây tôi vừa chỉ dẫn ra một ví dụ nhằm minh họa trong một vấn đề lý luận là nhà giáo dục làm thế nào để thu hút được mọi thành viên tham gia vào hoạt động của tập thể? Phải chăng nhà giáo dục phải biết tạo ra hoạt động phù hợp với đối tượng? Lý luận đã chỉ ra rằng nếu nhà giáo dục không đưa trẻ tham gia vào hoạt động tích cực, thì tự trẻ sẽ tham gia vào những hoạt động tiêu cực. Vì vấn đề này, Makarenko còn chỉ ra rằng một tập thể mạnh không thể để tình trạng một hoạt động của tập thể lại chỉ có một số em quan tâm đến, còn phần lớn lại có thái độ dửng dưng. Trong một tập thể sao lại có hiện tượng chỉ có vài em

diễn kịch. Diễn hay thì các em ngồi dưới vỗ tay, còn không hay thì các em chế nhạo. Để khắc phục tình trạng đó, ông tổ chức toàn trại tham gia vào buổi diễn. Bấy giờ, kết quả của một buổi diễn không phải chỉ ở một vài em diễn viên quyết định mà do mọi thành viên trong trại, từ đội sáu “diễn” đến đội sáu “quét”. Với cách tổ chức như vậy, hầu như các buổi tối, ông quản lý được tất cả các trại viên. Ở đây, nhà giáo dục đã tạo ra môi trường để mọi thành viên có thể tham gia, ai cũng góp phần mình vào hoạt động chung của tập thể, ai cũng có trách nhiệm, cả tập thể đều chung một cảm xúc vui hoặc buồn, mỗi khi tập thể thành công hay thất bại. Mặt khác, qua ví dụ trên, ta có thể khai thác được ở góc độ phương pháp giáo dục. Đó là nhà giáo dục đã biết tạo ra môi trường giáo dục để cho các trại viên rèn luyện và tự rèn luyện.

Câu chuyện 2: “Michiaghin và lý thuyết ăn cắp của nó”

Michiaghin là một đứa ăn cắp đại tài, khéo léo, thông minh, may mắn và táo bạo, đã thế nó lại có thêm cái vẻ dễ ưa hết sức. Nó trạc 17 tuổi. Mặt nó có cái tướng “đặc biệt”, có một không hai: đôi lông mày của nó là những túm lông rậm rạp hoàn toàn trắng phơ như tuyết. Ngay tối đầu tiên đến trại, nó nói chuyện với Makarenko một cách tự do và thân thiện hết sức.

- Tụi trẻ vẫn ca ngợi bác, bác Antôn a!
- Tốt lắm, thế thì sao? A.X.Makarenko hỏi.
- Thế thì hay lắm. Nếu chúng nó yêu mến bác thì dễ cho chúng nó hơn.
- Như vậy thì cả chú cũng yêu mến tôi chứ?
- Tôi thì khác...tôi sẽ không ở trại lâu đâu
- Tại sao vậy?
- Ồ, ở lại làm gì chứ? Đàng nào thì tôi vẫn cứ đi ăn cắp.
- Đó là một thói quen có thể bỏ đi được. Chú chỉ làm điếu đày thôi, Michiaghin ạ.
- Không điếu một tí nào hết, ăn cắp cũng thú vị và vui lắm chứ. Chỉ có điều là phải biết cách, với lại đừng có bắt cứ ai cũng trêu vào. Ôi đời này có hàng tạ người sinh ra là để mất cắp, ra ngõ là mất cắp. Song những người khác ăn cắp của họ là một tội lỗi, xét ở hai góc độ. Một là không nên ăn cắp của những người trong túi không đáng vài xu. Hai là có những người chỉ cần thò tay vào túi là học đã túm lấy tay rồi.
- Những kẻ ăn cắp không làm hại người mất cắp bằng chính kẻ ăn cắp làm hại kẻ ăn cắp đâu - Makarenko nói.

- Cháu lại nghĩ khác, chả hại gì hết.

Michiaghin là một thằng ăn cắp bẩm sinh, nó không lấy gì của trại hết, vì nó nể mặt những người trong trại nhưng ở các chợ ngoài tỉnh và các gia đình nông dân nó chẳng coi cái gì là thiêng cả. Nó hay ngủ lang. Chủ nhật nào nó cũng xin phép ra tỉnh đến tối muộn mới về. Lúc về nó đem theo một chiếc mũ kátkét hay một chiếc khăn quàng cổ mới, bao giờ nó cũng có quà chia cho bọn trẻ nhỏ. Các em nhỏ dính vào nó như ruồi bậu đường.

Nó thành thực bảo vệ danh dự của trại và khi có đứa nào bị “tóm” vì ăn cắp ở trại thì nó tức giận vô cùng. Nó quan niệm: nếu chẳng ai ăn cắp thì ai cũng như ai, phải có những thằng ăn cắp như nó thì những thằng không ăn cắp mới nổi được...

Qua câu chuyện chúng ta thấy, khi con người có một hành động nào đó (tốt hoặc xấu) họ đều có lí luận về công việc họ làm. Chỉ có điều họ nói ra hay không nói ra và cuối cùng cũng chỉ nhằm chứng minh việc làm của nó là đúng. Đây là một ví dụ rất sinh động để chứng minh rằng quá trình giáo dục là một quá trình lâu dài và rất phức tạp. Nó đòi hỏi nhà giáo dục phải kiên trì, bình tĩnh và không được nôn nóng, phải đi sâu đi sát hiểu được những tâm tư tình cảm, diễn biến tâm lí của trẻ. Dùng lời lẽ để giảng giải cho trẻ hiểu, để trẻ có nhận thức đúng về chuẩn mực, từ đó mà có thái độ và hành vi đúng. Quả thật, xây dựng ở trẻ em niềm tin đúng đắn là một công việc khó song giáo dục để trẻ bỏ đi một biểu hiện đạo đức chưa tốt là một công việc còn khó khăn hơn nhiều đòi hỏi nhà giáo dục phải kiên trì, bền bỉ.

Câu chuyện 3: "Đọc sách buổi tối"

Chúng tôi thường tổ chức những cuộc đọc sách nghe chung buổi tối. Ngay từ ngày đầu tiên, tủ sách của chúng tôi đã bắt đầu được thành lập với những sách tôi mua hay xin được của những tư nhân.

Nhiều trại viên thích đọc sách, nhưng khó lòng thấy ai đọc trọn vẹn được cả một quyển. Vì thế, chúng tôi tổ chức những buổi đọc to, mọi người đều phải dự nghe. Người đọc là tôi hoặc Zadzôrôp, hẳn có giọng đọc rất rõ ràng, khúc chiết. Chúng tôi đọc những tác phẩm của Puskin, Korolenkô, Vêretxaep và nhất là Gorki. Những tác phẩm của Gorki gây cho nhóm quản chúng của chúng tôi những cảm xúc mạnh nhưng không nhất trí. Karrabanôp, Tarranet, Vólôkhôp và nhiều đứa khác rất cảm cái lãng mạn tính của Gorki nhưng không ưa lối phân tích của ông. Cái cảnh ông già Gorđeep nhìn chiếc thuyền của ông bị băng vỡ trôi phá huỷ khiến Karabanop rất thú vị. Với bộ mặt căng

thăng, nó cảm kích kêu lên bằng giọng của một diễn viên bi kịch:

- Thế mới đáng mặt là một người tài giỏi. Ôi, giá thử mình cũng được như ông ta.

Nó cũng nghe say sưa như thể đoạn tả cái chết của Ilia trong truyện “Ba người”

- Thật là một tay can trường. Chết như thế mới là chết chứ: đập vỡ đầu vào đá...

Burun cười ra vẻ khoan dung:

- Đập vỡ đầu vào đá có gì là hay ho. Cái thằng Ilia ngu như bò và là đồ vô dụng, động có một á nào liếc mắt đưa tình là vãi nước mắt ra... Tao ấy à, ở vào địa vị nó tao còn vắn cổ thêm một vài thằng lái buôn khác nữa, cái bọn đó thì phải tổ ra cho kì hết...

“Thời thơ ấu” và “Đi kiếm ăn” khiến tất cả bọn chúng cảm động hết sức. Chúng nín thở mà nghe đọc và yêu cầu cứ đọc tiếp dù cho đến nửa đêm cũng được. Tôi kể cho chúng nghe cuộc đời của Macxim Gorki, cuộc đời ấy làm chúng ngạc nhiên quá đỗi, rồi chúng bỗng say sưa nói:

- Thế nghĩa là rút cục lại thì Gorki cũng là một người như bọn mình thôi chứ gì? Hà, kể cũng tuyệt thật đấy nhỉ? Ý nghĩ đột ngột ấy khiến chúng vui sướng tràn trề.

Những chuyện về cuộc đời Gorki làm cho cả đứa lớn lẫn đứa bé đều say mê, mặc dù hầu hết chúng đều không biết chữ.

Câu chuyện trên cho ta thấy biệt tài của Makarenko trong việc tổ chức các hoạt động sư phạm. Ông biết cách lôi cuốn trẻ vào các hoạt động tương chừng như đơn điệu, nhàm chán. Thông qua nội dung các cuốn sách để khơi gợi ở trẻ lòng say mê, tình yêu và niềm tin vào cuộc sống, biết tranh luận để khẳng định những giá trị đúng đắn của cuộc sống. Lôi cuốn trẻ vào những hoạt động hữu ích cũng chính là cách tạo ra môi trường giáo dục tốt góp phần giáo dục đạo đức, giáo dục thẩm mỹ cho trẻ.

3. Kết luận

Bài ca sư phạm là một kho tàng thực tiễn sinh động của nhà giáo dục hết lòng yêu nghề, yêu trẻ A.X. Makarenko. Tác phẩm có thể khai thác ở nhiều khía cạnh khác nhau để vận dụng vào giảng dạy các học phần Giáo dục học. Hy vọng rằng những nghiên cứu của bản thân tôi về giá trị lý luận và thực tiễn trong tác phẩm “Bài ca sư phạm” của Makarenko sẽ góp phần nâng cao hiệu quả công tác giảng dạy, giáo dục trong các nhà trường sư phạm nói chung, Trường Đại học Tân Trào nói riêng.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- 1, Nguyễn Đình Chú, Nguyễn Hải Hà (2004), *Chuyện Làng văn*, NXB Giáo dục, Hà Nội.
- 2, Đỗ Hồng Chung, Nguyễn Kim Đính, Nguyễn Hải Hà, Hoàng Ngọc Hiến, Nguyễn Trường Lịch, Huy Liên (2009), *Lịch sử văn học Nga*, NXB Giáo dục, Hà Nội.
- 3, Lê Vinh Quốc (2013), *Những trang sách nâng bước chân tôi*, Chuyên mục “Quyển sách thay đổi cuộc đời”. Nguồn: <https://tuổi trẻ.vn>.
- 4, Bách khoa toàn thư mở Wikipedia.
- 5, Tác phẩm “Bài ca sư phạm” (1962), dịch giả Hướng Minh, NXB Văn hóa - Viện Văn học.

The value of theory and practice in A.X. Makarenko’s “Pedagogical song”

Le Thi Thu Ha

Article info

Received:

31/8/2018

Accepted:

10/9/2019

Keywords:

Pedagogical song;

A.X.Makarenko;

educational theory;

educational points;

educational practices

Abstract

Anton Xemionovich Makarenko là nhà lý luận và thực tiễn xuất sắc của nền giáo dục xã hội chủ nghĩa. Ông đã vận dụng sáng tạo lý luận Macxit vào thực tế để rút ra những kinh nghiệm làm phong phú cho lý luận giáo dục xã hội chủ nghĩa nói riêng và giáo dục nhân loại nói chung. "Bài ca sư phạm" là một trong những tác phẩm tiêu biểu của A.X.Makarenko. Tác phẩm chứa đựng ý nghĩa giáo dục to lớn, đồng thời là một bài ca hiện thực, trữ tình, ca ngợi sức mạnh tốt đẹp của tập thể, mối quan hệ giữa lợi ích cá nhân với lợi ích tập thể, lợi ích của toàn xã hội.